

A „PUNK ÖSSZETEVŐ”

*Ferenczy Bálint beszélgetése Chris Forddal,
a Lazinc galéria igazgatójával a street art
sokszínűségéről, demokratikusságáról
és a műkereskedelemben betöltött szerepéről*

Banksy. Ezzel a névvel talán már mindannyian találkoztunk, az utcai művészet hírhedt alkotójának valódi kilétét azonban mind a mai napig titok fedi. Munkái váratlanul jelennek meg egyik napról a másikra – londoni tűzfalakon éppúgy, mint New York-i síkátorokban. Banksy úttörője és elfogadtatója a street art műfajának, de természetesen – ahogy egy zenekar mögött a lemezkiadó – egy képzőművész mögött is mindig ott áll a galériása és menedzsere. Banksy karrierjét több mint egy évtizeden át Steve Lazarides, a londoni Lazinc (korábban Lazarides) galéria alapítója egyengette. A Lazinc ma már szinte fogalom, megkerülhetetlen, ha a street art műkereskedelemben betöltött szerepéről és sikertörténetéről beszélünk.

Brad Pitt, Angelina Jolie, Jude Law, John Cusack, Christina Aguilera, Leonardo DiCaprio. Csak néhány a hírességek közül, akik ma már a Lazinc visszatérő vevői. Nem mindig jártak azonban sztárok Steve Lazarides galériájába. A bristoli születésű műkereskedő édesapja kebabot árult a délnyugat-angliai városban, ő maga pedig alkalmi munkával tartotta el magát, mígnem az 1990-es évek közepén megismerkedett a szintén bristoli Banksyval. Kezdetben az utcaművész falfestményeit fotózta, majd bolhapiacokon, kocsija csomagtartójából kezdte árulni barátja nyomatait. Darabonként 20–30 fontért. Mindeközben megismerte a londoni és bristoli street art szcénát, és a hétvégi hobbiból hivatás lett, a kocsis csomagtartóját pedig egy korábbi londoni sex shop üzlethelyiségre cserélte. Banksy mindeközben tovább festette vagy fújta a bristoli házfalakat, és anonimitása mögé bújva rejtőzködött a rendőrség elől. Egyszerű vandálnak tartották, habár munkáit politikai üzenete és stílusa miatt Basquiat-hoz és Keith Haringhez kezdték hasonlítani. Londoni, párizsi, New York-i és izraeli akciók következtek, múzeumokba becsempészett művekkel, határfalakra felfestett képekkel. 2005-re már mindenki ismerte Banksy nevét. A bulvársajtó imádta az akcióit, az oknyomozó riporterek személyazonosságát próbálták kideríteni, a szakma

pedig egyre inkább autonóm művészként tekintett rá. Lazarides pedig egyre többet és drágábban adott el munkáiból: a műkereskedelem gépezete beindult.

A sokszorosított nyomtatokat ezrével értékesítve a galériatulajdonos immáron szabadon kezdhetett más művészekkel dolgozni, míg 2008-ra az aukciós piacra is berobbant Banksy, két munkájával is meghaladva a millió dolláros álmhatárt. KAWS, OSGEMEOS, Barry McGee, csak néhány név, akik a Banksy-mánia hullámával szintén népszerűvé váltak, de a listát hosszan lehetne még folytatni. A titok azonban továbbra is az árak viszonylagos elérhetőségében rejlett, így mindenki úgy érezhette, szerezhet egy kis darabot magának a sikertörténetből. A múzeumi szakma sem akart lemaradni, 2008-ban a londoni Tate Modern megrendezte az első nagyszabású utcaművészeti kiállítást, *The Street Art Exhibition* címmel.

Ennek az évnak a végére azonban, a gazdasági világválság hatásának köszönhetően, gyakorlatilag teljesen leállt a műkereskedelmi piac. Habár inspiráció szempontjából Banksy „örülhetett”, kereskedője számára nehéz évek következtek, amelyeket inkább kiállítások szervezésével töltött. A következő évtized közepére aztán helyreállt a világ rendje, és a gazdasági konjunktúra a műtárgy-kereskedelem fellendülését is magával hozta, soha nem látott aukciós eredményekkel.

Banksy és a szintén street artist KAWS aukciós összeladása 2017-ben meghaladta a 6,2 millió dollárt, amely Banksy 279 és KAWS 150 alkotásának kalapács alá kerülésével gyűlt össze. A nagy aukciós házak is meglátták a street artban rejlő piaci lehetőséget, így ma már a Christie's, a Sotheby's, az ArtCurial, a Bonhams és a Drouot is rendez kifejezetten az utcaművészetre fókuszáló árveréseket. Az elmúlt, sűrű évtizedről Ferenczy Bálint beszélgetett a mára legendássá lett Lazinc galéria igazgatójával, Steve Lazarides jobbkezével, Chris Forddal.

– *Mesélje el, kérem, mikor és hogyan került a Lazinc galériához.*

– Ha jól emlékszem, szinte pontosan tíz éve kezdtem el dolgozni gyakornokként Lazarides úrnál. Előtte rövid ideig a jól ismert Gagosian galériánál voltam, ahol olyan fontos alkotókkal ismerkedhettem meg, mint Damien Hirsttel, Andreas Gurskyvel vagy Cindy Sherman-nal például, de aztán találkoztam a Lazinc alapító-tulajdonosával, és azóta együtt dolgozunk. Akkoriban a Charing Cross Roadon volt a galéria, illetve volt egy kisebb helyszínünk is a Greek Streeten. Talán mondanom sem kell, 2008-ban a Banksy-mánia csúcsán jártunk, annak

az évnék a másik, talán még fontosabb eseménye a gazdasági világváltság kirobbanása volt, vagyis nem igazán lehettek nagy reményeim a karrieremmel kapcsolatban, ahogy az sem látszott még akkoriban, hogy merre vezet majd a street art és a Lazinc útja.

– 2008-ban váltak el Banksy és Steve Lazarides útjai is, vagyis rengeteg változás előtt állhatott ekkor a galéria. Mi volt ennek a válásnak az oka? A Lazincet mindenki úgy tartotta számon, mintha csak és kizárólag Banksy egyszemélyes képviselőjével foglalkozott volna.

– Valóban, a legtöbb ember Banksyról ismert minket, de már ekkor sem csak vele dolgoztunk, sőt! A válás története persze nem volt könnyű, de egész egyszerűen megfáradt a galéria és Banksy munkakapcsolata, más irányokba akartunk továbbmenni. Ennek ellenére mind a mai napig értékesítünk Banksy-munkákat, csak nem közvetlenül tőle, hanem másodkézből. A válás után ugyanakkor Steve és a galéria energiái így felszabadultak, sokkal többet tudtunk foglalkozni más művészekkel; rendkívül izgalmas és kihívásokkal teli periódus kezdődött el a galéria életében.

– Nem volt csábító a nagynevű Gagosian galériánál maradni? Mi volt az az ok, amiért mégis a Lazincet választotta?

– Banksynél nem sok ismertebb és nagyobb kortárs művész volt akkoriban a világon, de az övéhez hasonló nevekkel szemben engem pont az fogott meg a Lazincnél, hogy bárki bekerülhetett a galéria által képviselt alkotók közé. Steve kezdettől fogva a street art bemutatására és a műfaj képviselőjére fókuszált, ezért rengeteg autodidakta művész jött be hozzánk. Számos, nagyon különböző stílusban alkotó művész fordult meg nálunk, azt is mondhatnám, hogy az irányzat demokratiságát tetszett meg igazán. Teljesen mindegy volt, hány éves vagy, melyik egyetemre jártál – ha egyáltalán jártál –, vagy hogy kik voltak a mestereid és kiket ismersz. Esztétikai, illetve stílusbeli kritériumokról sem beszélhetünk, hiszen a street art lényege pont az eklektikusságban és sokszínűségben rejlik.

– Akkor mégis mi az, ami meghatározza az utcai művészetet? Hogyan lehet definiálni, mitől street art a street art?

– Nehéz erre válaszolni, hiszen ahogy említettem, pont a változosság, a teljes demokrácia és az egyenlőség az, ami ezt a színteret jellemzi. Ha szigorúak akarunk lenni, akkor fontos, hogy művészként

tényleg az „utcaról gyere”, és tiszta, érthető üzenete legyen a munkáidnak. De be kell látnunk, hogy az elmúlt pár évben rengeteget változott az, hogy kit tartunk street artistnak. Banksyt mindenki ismeri, de ennél több nevet kevesen mernének biztonsággal mondani. Pedig a street art történetének szerves része a világhírű Jean-Michel Basquiat vagy Keith Haring is. Ők New York graffitis szcénájának legfontosabb alkotói voltak, és a graffitit is természetesen a street art egy „irányzatának” tekinthetjük. De ezek csak a legismertebb nevek, a művészet története egyfolytában változik, újabb és újabb címkéket és kategóriákat gyártunk. Igaz, az alkotások szempontjából nincs ennek sok jelentősége.

– *Mennyiben változott a street art megítélése az elmúlt tíz évben? Ahogy említette, nagyon fiatal műfajról van szó, csak néhány éve kezdődött el a történetírása és a kanonizációja.*

– A street art egy évtizede teljesen avantgárd műfajnak számított. Banksy neve bombaként robbant be a köztudatba, de ha csak a ma már csillagászati összegekért aukcionált Basquiat-t vagy Haringet nézzük, náluk is évtizedekig tartott, ameddig munkáik megkapták az őket megillető intézményi és pénzügyi elismerést.

– *Mennyire volt nehéz a művészeket megtalálni? Folyt-e verseny a kegyeikért?*

– A Lazinc különleges helyzetben volt, hiszen Steve Lazarides Banksy menedzsereként tevékenykedett. Ennek a kapcsolatnak köszönhetően rengeteg művésszel ismerkedett meg, ezért nem kellett „vadászni” az alkotókra. A Banksyval meglevő bizalmi viszony miatt pedig minden utcai művész nyitottan fogadta a terveinket és ötleteinket. Így kezdettől fogva családias volt a hangulat a Lazincben, sokkal családiasabb, mint sok más nagy kereskedelmi galériánál. De fontos megemlíteni, hogy sosem csak és kizárólag utcai művészettel vagy a Banksy köré csoportosuló művészekkel foglalkoztunk. Sokkal inkább egy bizonyos ethosz és hozzáállás szerint választottuk ki a Lazinc által képviselt alkotókat, amit talán a punketika vagy a retrográd fogalmaival jellemezhetnénk. Nem is feltétlenül stílusra gondolok, hanem alkotói attitűdre. Ilyen például Jonathan Yeo, aki egy teljesen konzervatív portréfestő, a National Portrait Gallery is kiállította a munkáit. De azon pornókollázsai, amelyeket mi mutattunk be, mind politikailag, mind pedig társadalmilag kifejezetten provokatív művek voltak. Vagyis a művésznak a galériával együttműködésben létrehozott

alkotásai beleillettek a Lazinre jellemző provokatív, punketikába.¹ Összefoglalva tehát: nem a stílus, a műfaj vagy a kor rendezi összhangba az általunk képviselt művészeket, hanem a közös, ha úgy tetszik: polgárpukkasztó attitűd erős vizuális megjelenítése. Ezt akár vehetjük a mi kis szubjektív street art definícióinknak is.

– *A street art meghatározásában fontos egyébként a botránykeresés vagy -keltés?*

– Jelentős, igen, de én inkább a meghökkentés és figyelemfelkeltés fogalmát használnám. Ugyanennyire hangsúlyos a nagyközönség megszólítása, vagyis hogy ne csak a „bennfentes” műértőkhöz, hanem az „utca emberéhez” is eljussunk. Ennek kapcsán több nagy léptékű projektet is megvalósítottunk a londoni Old Vic Tunnelsben. Ezek a föld alatti csarnokok és kriptaszerű járatok a Waterloo metróállomás alatt helyezkednek el, igazi kuriózumnak számít ide lejutni. Itt hoztunk létre interaktív, extrém és színpadias kiállításokat Dante poklának témájára vagy a görög Minótauros legendája alapján. Ezek rendkívül látványos, már-már hatásvadász tárlatok voltak (2010: *Hell's Half Acre*; 2011: *The Minotaur*; 2012: *Bedlam*), arra törekedtünk, hogy szórakoztató – sokszor borzongató – tereket hozzunk létre, emlékezetes össz-művészeti élményt nyújtva ezáltal a látogatóknak. Ez meglehetősen új és szokatlan vállalkozásnak számított akkoriban a kereskedelmi galériák világában, amit inkább a művészeti vásárok, a koktélparkok vagy a megszokott fehér, semleges galériaterekben rendezett kiállítások jellemeztek. Az itt bemutatott művészeket több tízezer látták, minden jegy elkelt órák alatt, velük volt tele mind a bulvár-, mind pedig a művészeti szaksajtó. Rengeteg, addig kevésbé ismert, de jelentős street artist mutatkozhatott itt be, mint például Stanley Donwood, Jonathan Yeo, Antony Micallef, Conor Harrington, Doug Foster, 3D, Ian Francis, ATMA, Zevs (Christophe Aguirre Schwarz), Michael Najjar vagy Lucy McLauchlan – mindegyiküknél fontos a látványosság és a meghökkentés, amely jellemzőket szintén hozzávehetjük a street art karakterjegyeihez.

1 Chris Ford Jonathan Yeo első ilyen munkájára utal, amely George W. Bushról készült. Yeot a Bush Library in America bízta meg az elnök arcképének megfestésével, később viszont visszaléptek a megbízástól. Yeo ettől függetlenül és talán bosszúból is folytatta a munkát, de szépen megfestett portré helyett végül egy kollázt készített: pornómagazinokból kivágott részletekből rakta össze az amerikai elnök arcképét. Steve Lazarides a képet a galéria kirakatába állította ki, hatalmas felháborodást és médiavisszhangot kiváltva. A képet egyszerű művészi bosszúként, de kritikaként is felfoghatjuk a bigott republikánus politikával szemben. – F. B.

– *Az említett kiállításokat már ebben az évtizedben rendezték, és eddigre már – hogy csak egy példát mondjunk – Banksy árai elkezdtek növekedni az aukciós piacon. Az addig alapvetően érzelmi alapon, csak a galériától vásárolt művész munkái bekerültek a műkereskedelem vérkeringésébe, megjelentek a művészeti befektetők is. Nagy jelentőségű volt, hogy a street artnak lett végre egy sztárja, akit mindenki ismert és birtokolni is akart?*

– Banksy szerepe természetesen itt is kiemelten fontos. Először igyekeztünk a művészeket megismerni, majd nagy, látványos eseményeket rendezni, mintegy rárakni őket a műkereskedelmi élet térképére, majd csak ezt követően a galériás, kereskedelmi oldallal foglalkozni. Sokat kellett küzdenünk azért is, hogy ne csak huligánként tekintsenek az általunk képviselt alkotókra. Ebben részint partnerünk lett London városvezetése is. Felújításra váró épületeket, aluljárókat, leromlott helyszíneket kaptunk szabad felhasználásra. Kiállítható és eladható formában pedig a galéria terébe kerültek az utcán mindenki által megismert művészek alkotásai, motívumai. Persze sokan bújtak ki Banksy köpönyegéből, de például a Lazincben nemrég kiállított francia JR már teljesen a saját útját járja. Hatalmas plakátinstallációival a riói olimpia alatt lehetett találkozni, a galériában aztán a falakon látott munkák variációit és terveit mutattuk be. Másfelől az aukciós házak is egyre nagyobb érdeklődést mutattak. Ha elég művész és gyűjtő gyűl össze, akkor ők is színre lépnek, így kezdődtek meg a kategorizált urban art és street art aukciók. De a kategorizálás nem egyszerű, ráadásul szét is szabdálja az utcai művészet történetét. Haring, Basquiat és most már Banksy is a nagy kortárs aukciók kategóriájába esik például, nem pedig az urban art szekcióba, így ha valaki ellátogat egy, az utcai művészetre fókuszáló árverésre, pont a legnagyobb neveket nem találja ott meg. Ez persze nem igazán szerencsés, de az aukciós házak világa így működik, ezzel nem tudunk mit tenni.

– *A street art legtöbbünk fejében az utcai graffitizéshez kötődik. Nem hátrányos ez a műfaj és a művészek megítélésében?*

– Mindenképpen különbséget kell tennünk vandalizmus és művészet között, habár ez néha valóban nehéz. Ugyanakkor az is nyilvánvaló, hogy egy busz belsejének összefirkálása nem egyenlő egy romos észak- vagy dél-londoni épület falának lefújásával. A legtöbb ilyen nagyméretű falfestmény üzenetet hordoz. A street art ugyanakkor szerintem mindig is outsider, kívülálló művészet fog maradni, még ha néhány köztéri vagy intézményi akció vagy intervenció kapcsán a lega-

litás határán jár is. A galériatérbe bekerülve természetesen nem beszélhetünk ilyen problémákról. Érdekes módon azt látom, hogy sokan értékelik a graffitiművészek mesterségbeli tudását. Ez egy technikailag nagyon nehéz műfaj, gyorsan kell dolgozni, nincs idő és lehetőség „maszatozásra”.

– *Kik most a fontosabb gyűjtők, mely országok a legnyitottabbak a street art-ra?*

– A műkereskedelem szintjén egy teljesen új művészeti ágról beszélünk, tehát itt is igaz, hogy az alkotók a szülőföldjükön, illetve a fejlett műkereskedelmi kultúrával, erős gazdasági háttérrel rendelkező országokban a legnépszerűbbek. Európát nézve Angliában és Franciaországban a legnagyobb az érdeklődés irántuk. Angliában Banksy és köre, Franciaországban pedig az elmúlt öt-hat évben megjelent, főképpen Párizs környéki graffitisekből kinövő csoport népszerű. Gondolok itt Zevsre vagy JR-ra. Amerikában jelentős hagyománya van a public artnak, úgyhogy New Yorktól San Franciscóig számos fontos amerikai gyűjtőt ismerünk. Mindezekről függetlenül a Távol-Keleten is növekszik az érdeklődés a street art iránt, ez talán az ottani manga- és képregénykultusznak köszönhető, de egyelőre csak a felső árkategóriás művészeket keresik a vásárlók. Itt millió fontos árakról beszélünk, amelyek még ritkaságnak számítanak.

– *Milyen árakról beszélhetünk általánosságban?*

– Hatalmas a szórás, hiszen a street artnak sajátja a törekvés, hogy mindenki számára elérhető kíván maradni. A Lazinc kiemelten foglalkozik sokszorosított grafikák, limitált, de magas sorozatszámú nyomatok készítésével és eladásával is. Ezeket a printeket már 50–150 fontért is meg lehet kapni. Az egyedi, eredeti munkák ára viszont jóval magasabb. Példaként: egy JR 15 ezer fontnál kezdődik, de akár 150 ezer fontig is elmehet mérettől és jelentőségtől függően.

– *A múzeumok mennyire nyitottak a műfajra?*

– Egyre inkább, de az intézmények mindig óvatosabbak a gyűjtőknél. Ugyanakkor nem is biztos, hogy a street artnak a múzeumban a helye. Sok művész munkája jobban működik köztéri installációk formájában, fesztiválokon, életszerű helyzetekben, házak, építkezések falain. Banksy persze már elismert és elfogadott, de a többiek még kevésbé, amiben ismét a „punk összetevő” játszhat szerepet. A street

art alapvetően egy outsider, rendszerkritikus műfaj, és nem minden múzeum fala, nem minden közönség bírja ezt el. Banksy mindenképpen úttörő, a 2009-es bristoli vagy a 2011-es amerikai kiállítása hatalmas sikert aratott, ahogy a 2013-as, tőlünk már teljesen független, Banksy tervezte *Dismaland* vidámpark is. JR projektjei is rendkívül erősek. Ahogy említettem, láthattuk hatalmas posztereit a 2016-os riói nyári olimpián, az emberek felismerik a munkáit, és ez a fontos. A street art kapcsolatban akar maradni a közönséggel, érthető vizuális jelekkel érthető üzeneteket szeretne átadni, nem pedig elefántcsonttoronyba vonulni, ami általános vád szokott lenni a kortárs, illetve posztmodern művészettel szemben.

– *A Lazinc galéria nemrég költözött át London elit kerületébe, Mayfairbe, a Sackville Streetre. Nem ellentétes a galéria ethoszával az impozáns, 18. századi épület?*

– Valóban néhány hónapja nyitottunk itt újra, de korábban is a belvárosban, Fitzroviában volt a galéria. A költözés ugyanakkor szintlépést is szimbolizál. Habár csak pár utcányi különbségről van szó, a városnak ezen a részén található az összes fontos galéria és kereskedő, előttünk sétálnak el a legnagyobb gyűjtők. A hitvallásunkat nem adtuk fel, de így még közelebb kerültünk a tűzhöz. Elérkeztünk oda, hogy a sajátos, kívülálló helyzetünket sem kívánjuk teljesen feladni, közben a célunk az, hogy egyre több csúcsgyűjtőt és véleményformálót érzünk el, ehhez pedig nem is lehetnénk jobb helyen a Sackville Streetnél.

– *Mit javasol, kinek a műveit érdemes gyűjtenünk, ha jó helyre szeretnénk fektetni a pénzünket?*

– Óvakodnék attól, hogy befektetési tanácsokat adjak. A legfontosabb az, hogy szeresd, amit megveszel. Inkább támogatóként, mecénásként gondold magadra, mintsem befektetőként. Steve hatalmas föld alatti projektjei sem térültek meg rögtön, a sok látogató ellenére pénzügyileg veszteséges vállalkozások voltak. De szerelemből csinálta, nem adta fel, és ez a mentalitás átragadt a gyűjtőkre is. Így ma már komoly piaca van az általunk képviselt művészeknek. Visszatérve a kérdésre, a megvett munkákkal együtt fogunk élni, ezért bízzunk a saját véleményünkben és ne csak az árcédulát nézzük. Személy szerint erősen hiszek a fiatal Miaz testvérekben, a szobrász Mark Jenkinsben vagy a festő Antony Micallefben és persze Jonathan Yeoban, JR-t sem elfelejtve.

– *Melyek a galéria céljai a következő évekre, és hogyan látja a street art jövőjét?*

– Először is be kell laknunk az új otthonunkat. A galériának több mint húsz munkatársa van, és mindenkinek meg kell még találnia a helyét az új épületben. Hatalmas változás, hogy három szinten tudunk kiállításokat rendezni. A földszinten folytatjuk a korábbi programunkat, minden hónapban új tárlatokkal jelentkezünk, nyilvános megnyitóval, kerekasztal-beszélgetésekkel, eseményekkel. Újdonság viszont az emeleti private viewing room. Ide csak gyűjtőket hívunk meg, és igyekszünk történeti perspektívájú válogatásokat bemutatni. Vagyis az egyik falon egy fontos 1980-as Basquiat-festmény lóg majd, a másikon Keith Haring, mellettük pedig egy korai Banksy párosítunk, mondjuk egy friss JR-munkával. Ez a koncepció mutatja azt is, hogy mi a feladatunk és felelősségünk: igyekszünk megmutatni a kapcsolatokat, összekötni a fontos pontokat, és közvetíteni ezeket a gyűjtők, illetve a nagyközönség felé. Rengeteg alkotó vár még bemutatásra, akiket igyekszünk apránként beilleszteni a street art alakuló kánonjának kirakósába.